

STALİN ve TÜRİK DÜNYASI

Hazırlayanlar:
Emine Gürsoy-Naskali
Liaisan Şahin

kaknüs yayınları: 313
tarih serisi: 19

isbn: 978-975-256-109-0

I. basım 2007
istanbul

kitabın adı: stalin ve türk dünyası
hazırlayanlar: emine gürsoy-naskali
lisans şahin

teknik hazırlık: soner yönter
kapak düzeni: hatice dursun
iç baskı: alemdar ofset
kapak baskı: milsan
cilt: dilek mücellit

kaknüs yayınları
kızkulesi yayıncılık ve tanıtım hiz.
merkez: selman ağa mah., selami ali efendi cad., no: 11, üsküdar, istanbul
tel: (0 216) 341 08 65 – 492 59 74/75 faks: 334 61 48
dağıtım: çatalçeşme sk., defne han, no: 27/3, cağaloğlu, istanbul
tel: (0 212) 520 49 27 faks: 520 49 28
www.kaknus.com.tr e-posta: info@kaknus.com.tr

Kolektifleştirme

Stalin Döneminde Azerbaycan'da Kolektifleştirme

Belkıs ULUSOY*

Stalin, 2 Aralık 1927 tarihinde açılan Rusya Komünist (Bolşevik) Partisinin (RKPb) 15. Kongresi'nde partinin önüne şu görevi koymuştur: Halk ekonomisinin bütün kollarında, hem kentte hem köyde sosyalist kumanda tepelerini genişletmek, sağlamlaştırmak ve ulusal ekonomideki kapitalist unsurları tasfiye etmek.¹ Kongrede tarımın, özellikle de tahıl tarımının geriliğine dikkat çeken Stalin, çıkış yolunun küçük, dağınık köylü çiftliklerinin, toprağın ortaklaşa işlenmesi esasına dayalı, geniş birleşik çiftliklere dönüştürülmesinde, modern ve daha ileri teknik usullerle toprağın kolektif olarak işlenmesinde olduğunu belirtmiştir. Nitekim, sözü geçen kongrede, tarımda kolektifleştirmeyi çok yönlü geliştirme üzerine bir karar alınmıştır.²

Kolektifleşme ile ilgili karar 1927 yılı sonunda alınmış olsa da gerçekte Azerbaycan bu sistemle çok daha önce tanışmıştır:

* Dr. Belkıs Ulusoy, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

¹ J. V. Stalin-Eserler, hzl. SBKP(b) MK Marx-Engels-Lenin Enstitüsü, çev. İsmail Yarkın, C. XV, İstanbul 1989, s. 328.

² *age.*, s. 329.

Kolektifleştirmenin Azerbaycan'da, Komünist yönetimin bu ülkede hakimiyete geldiği tarih olan 27 Nisan 1920'nin hemenertesinde, Bolşeviklerin, 5 Mayıs 1920 tarihinde yayımladıkları bir kararnameyle, Azerbaycan'daki tüm toprakları, hayvanları, binaları ve evleri sosyalize ettiğine (devletleştirme) ve özel mülkiyeti yasakladığına dair kararını açıklamasıyla başladığını söyleyebiliriz. 'Askeri Komünizm' devri olarak adlandırılan bu dönemde hükümet, tüm Azerbaycan topraklarını devletleştirmiş olduğundan, bütün tarım arazisini devletin mülkü saymakta ve buna dayanarak da Azeri köylüsünü devletin toprağı üzerinde çalışmaya zorlayıp, köylüye devletin memuru muamelesi yapmaktadır. Böylece hasılatın tamamı devlete ait olmakta, köylüye ise emeğine karşılık az bir miktar mahsul bırakılmaktadır. Hatta, hükümet yetkilileri, Azeri köylüsünü dilediği bölgeye sürüp, yaşamakta olduğu toprağı ve eve Rusya'dan getirdiği Rus muhacirleri dahi yerleştirebilmektedir.³

Bu türden askerî komünizm şartlarıyla karşı karşıya kalan Azeri köylüsü, Rusların hakimiyeti ele almasının üzerinden henüz bir ay gibi kısa bir süre geçmişken derhal silahlı direnişe başlamıştır. Başta Gence ve Karabağ olmak üzere Şeki, Zakatala, Şirvan, Kuba ve Lenkeran'da dağlara ve ormanlara çekilen halk, Kızıl Ordu askerlerine karşı silahlı mücadeleye girişmiştir. Azerbaycan tarihinde 'Kaçaklar' olarak anılan ve dağlara çekilerek burada yaşamaya başlayan, Sovyet ordusunun bulunduğu yerlere her buldukları fırsatta baskınlar yapan bu silahlı çeteler, Sovyet hükümetini oldukça uğraştırmıştır.⁴ Silahlı direnişin yanı sıra kendisi için çalışmak isteyen köylü, hem çalışıp hem aç kalmaktansa tarımı boykot etmiştir. Tarım arazilerinde ya hiç

³ Mirza Bala Mehmedzade, "Sovyet Azerbaycanı'nın İktisadiyatı", *Azeri Türk*, S. 2, Şubat 1928, s. 13.

⁴ Mirza Bala Mehmedzade, *Millî Azerbaycan Hareketi*, Bakü 1938, s. XXXIV-XXXV.

çalışmayan ya da çok yavaş çalışan köylüler yüzünden üretim düşmüş, buna bağlı olarak da şehirlerde un ve ekmek sıkıntısı çekilmeye başlanmıştır.⁵ Bir yandan isyanlarla diğer yandan bir-biri ardına patlak veren boykotlarla uğraşmaktan hem siyasi hem de ekonomik bakımdan yorgun düşen Sovyet hükümeti, halkın tepkisine daha fazla maruz kalmamak ve devletleştirme- nin vermiş olduğu tahribattan kurtulmak için uygulamakta olduğu askerî komünizm sisteminden vazgeçerek, 'Yeni Ekonomik Politika'yı, yani NEP'i ilan etmek zorunda kalmıştır.

NEP Sisteminin Yürürlüğe Konması

NEP sistemi Mart 1921'de RKPb'nin 10. Kurultayı'nda alınan bir kararla yürürlüğe girmiştir. Bu sistem gereği köylüden erzak olarak zorla alınan vergi kaldırılmış, yerine gönüllü verilen 'çanak vergisi' getirilmiştir. Yine bu sisteme göre, köylü kendi küçük toprağına sahip olabilecek ve vergiden artan mahsulünden dilediği gibi tasarruf edebilecektir. Diğer bir deyişle, artan mahsulünü pazara çıkarıp dilediği fiyata satabilecek, toprağının ne kadarını ekeceğine, hangi mahsulü ne miktarda yetiştireceğine kendisi karar verebilecek ve eğer isterse toprağını kiraya verebilecektir.⁶ Sovyet hükümeti yürürlüğe koyduğu bu yeni sistem aracılığıyla tarımı canlandırmayı ummuştur. Bu yeni sistemle şehirlere yiyecek ikmalî düzenli hâle gelebilecek, böylece şehirlerde baş gösteren un ve ekmek sıkıntısının önüne geçilecek, sanayi gelişimi için gerekli olan sanayi bitkilerinin üretimi artacak ve meta dolaşımı canlanacaktır. NEP'in kabul edilmesinde etkin güç olan V. İ. Lenin'e göre, belli bir ticaret özgürlüğü köylüler için iktisadi anlamda bir teşvik olacak, onların emek üretkenliğini yükseltecek ve bu da tarımda

⁵ Mirza Bala Mehmedzade, "Nep'ten Kolhoz'a", *Azeri Türk*, S. 11, Temmuz 1928, s. 1.

⁶ İsmayılov-Hasanov-Qaffarov, *Azerbaycan Tarihi*, Bakü 1995, s. 135-136.

hızlı bir kalkınma getirecektir. Bu temel üzerinde devlet sanayi restore edilip, özel sermayenin yerinden edilebilecektir. Güç toplayıp, kaynak biriktirdikten sonra güçlü bir sanayi yaratılacak ve bundan sonra nihai taarruza geçilecek, ülkede kapitalizmin kalıntıları ortadan kaldırılabilir.⁷ Ancak bütün Parti üyeleri aynı şekilde düşünmemektedir.

Bazı muhalif gruplar, halk arasında haksız rekabete zemin hazırladığı gerekçesiyle bu sistemin komünizmle bağdaşmadığını ileri sürmektedir. Troçki ve Zinovyev'in başında bulunduğu bu muhalif gruplar, NEP'in getirdiği özel mülkiyet hakkıyla birlikte iç pazarda serbest ticaret imkânını elde eden ve zenginleşmeye başlayan Azerbaycan köylüsünü haklı olduklarının delili olarak göstermektedir. Gerçekten de NEP'le beraber, Azerbaycan nüfusunun % 75'ini oluşturan köylü sınıfı ekonomik yönden canlanmakla beraber toplumda siyasi ve sosyal bir kuvvet olarak da belirmeye başlamıştır. Nitekim, 1927 seçimlerinde Azerbaycan köy, nahiyeye, kaza ve şehir sovyetlerindeki komünist olmayan köylülerin oranı % 80.7'dir⁸ ve özellikle bu durum RKPb'ye muhalif Zinovyev-Troçki grubunun yoğun eleştirisine sebep olmaktadır. Bu gruba göre, Lenin ve Stalin NEP'i tatbik etmekle hakiki komünizmden sapmış ve burjuva sınıfının doğmasına, bu milliyetçi burjuva sınıfın cemiyete hakim olmasına sebep olmuştur. Azerbaycan Komünist Partisi Bakü Teşkilatı genel sekreteri Levon Mirzoyan'a göre de, bilhassa Ruslara ve Türk olmayan diğer unsurlara dayanan Azerbaycan KP Bakü Teşkilatı ile Azerbaycan'ın kazalarını temsil eden Azeri komünistleri arasındaki zihniyet ve psikoloji farkı en üst seviyeye ulaşmıştır.⁹

⁷ J. V. Stalin-Eserler, s. 292.

⁸ Mirza Bala Mehmedzade, "Azerbaycan Köylüsü", *Azeri Türk*, S. 2, Şubat 1928, s. 4.

⁹ "NEP'in Tazyiki Altında", *Azeri Türk*, S. 3, Mart 1928, s. 13.

Lenin'in 1922 yılının sonları itibarıyla hastalanıp, parti işlelerinden el çekmesiyle birlikte, özellikle de 1923 yılından itibaren RKPb'de tam yetkili duruma gelen Stalin ise NEP şartlarında küçük burjuva, küçük tüccar, sanayi erbabı, esnaf, orta halli ve zengin köylü sınıfı gibi 'sosyalist olmayan zümrelerin' kuvvetlendiğini kabul etmekle beraber bu devri 'muvakkati teneffüs devri' olarak tanımlayarak, Sovyet hükümetinin askerî komünizm devrinde karşılaştığı buhran ve iflas karşısında sosyalist olmayan bu sisteme sapsamak zorunda kaldıklarını, bu duruma kısa bir süre daha tahammül etmeleri gerektiğini, en kısa zamanda tekrar sosyalizmi tatbik etmelerini ifade etmektedir.¹⁰

Bir gerçek vardır ki, o da NEP'le ilgili olarak Stalin'in planlarının tam anlamıyla yürümediğidir. Azerbaycan'da 1921 senesinden itibaren uygulanmaya başlanan NEP sisteminin yarattığı yeni hayat şartları, Azerbaycan'ı ufak arazi sahibi, ufak tüccar ve orta burjuvazi memleketi hâline getirmiştir. Ayrıca, Azerbaycan'da yeni zihniyete sahip bir aydın sınıf oluşmuştur. Sovyet sistemini ve prensiplerini kesinlikle benimsemeyen bu sosyal kuvvetler, aydın sınıfı başta olmak üzere özel mülkiyet üzerine kurulu tarım arazisi sistemini, ticareti desteklemektedir ve bu zihniyeti benimseyen yeni nesli yetiştirmek amacındadır. Azeri Türk köylüsü erzak toplanması işinde zorluk çıkarmakta ve birçoğu erzak vermeyi reddetmektedir. Köylü, kendi mahsulünden dilediği miktarı dilediği fiyata satmak ve bundan elde ettiği gelirle gereksinimi olan mal veya hizmeti almak istemektedir. Bu toplumsal sınıf, rehberlerinin denetimi altında demokratik bir cumhuriyete doğru gelişmektedir.

Yurt geneline yayılmış gizli Müsavat teşkilatının gerek büyük toprak sahibi, gerek orta halli ve gerekse topraksız köylüler arasında yürütmekte olduğu yönetim aleyhtarı propaganda faaliyetleri ile Resulzade önderliğinde İstanbul'da yayımlanan ve gizli

¹⁰ Mirza Bala Mehmedzade, *age.*, s. 4.

surette Azerbaycan'a sokulan muhaceret yayınlarının¹¹ kamuoyunu Sovyet yönetiminin ülkede uygulamakta oldukları ekonomik sömürüye ilişkin bilgilendirici ve halkı bu sömürüye karşı direnişe sevk eden türde yayınları da oldukça etkili olmakta, nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden köylü sınıfı, yönetim aleyhtarı etkin bir güç durumuna gelmektedir.

Sovyet hükûmeti bu gidişattan endişe duymaktadır. Erzak toplayamayan Sovyet hükûmetinin durumu mali açıdan da kötüleşmiş, şehirlerde, askeri komünizm devrinde olduğu gibi yine açlık tehlikesi baş göstermiş, un ve ekmek sıkıntısı çekilmeye başlanmıştır.¹²

¹¹ Milli Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 1920'de Bolşevikler tarafından yıkılmasından sonra yeni yönetim tarafından, ülkede oluşabilecek bir Azerbaycan millî bağımsızlık hareketinin önlenmesi için, ülkede kurulan yeni rejime zarar verebileceği düşünülen veya tehdit unsuru olabilecek muhtemel kişi ve gruplar arasında toplu bir temizlik hareketi başlatılmıştır. Aydın kesim arasında özellikle de Millî Cumhuriyetin kurulmasında büyük rol oynamış olan Müsavat Partisi üyeleri, hükûmet ve parlamento üyeleri, mülki ve idari memurlar arasında uygulanan bu takip ve temizlik politikası neticesinde yurtdışına çıkmak zorunda kalan aydın zümresi, Millî Cumhuriyetin kurulmasında büyük rolü olan ve söz konusu devletin parlamento başkanlığı görevini yürütmüş Mehmet Emin Resulzade önderliğinde Azerbaycan'ın bağımsızlığı fikrini Azeri kamuoyuna benimsetmek, Bolşevik yönetim aleyhine dünya kamuoyunda bir fikir birliği oluşturabilmek amacıyla yoğun çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmaların aşını basın yayın etkinlikleri oluşturmuştur. İstanbul'un merkez olarak seçildiği bu basın etkinlikleri kapsamında *Yeni Kafkasya*, *Azeri Türk*, *Odlu Yurt* dergileri ile *Bildiriş* gazetesi, sözünü ettiğimiz amaç doğrultusunda hazırlanan yayın politikasıyla faaliyette bulunmuştur. 'Azerbaycan Muhaceret Yayınları' veya 'Millî Yayınlar' olarak anılan bu yayınlar ve konuyla ilgili daha geniş bilgi için bk. Belkas Ulusoy, "Azerbaycan Siyasi Muhaceretinin İstanbul'daki Basın Etkinliklerinin Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü (1923-1931)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.

¹² Mirza Bala Mehmedzade, "Nep'ten Kolhoza", s. 2.

Sovyet hükümeti, erzak toplama işinde düştüğü başarısızlık ve şehirlerde baş gösteren açlığın korkunç boyutlara ulaşması, Azeri Türklerinin engel olamadığı ekonomik, siyasi ve kültürel yükselişi ve muhalif partilerin yoğun baskıları karşısında NEP sisteminden vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Kolektif Ziraat Sistemine Geçilmesi

Sovyet hükümetinin NEP sisteminden vazgeçmesinin bir diğer sebebi köy ekonomisi ile şehir ekonomisi arasında bir uçurumun meydana gelmiş olmasıdır. Köylünün ekonomik gücü arttıkça traktör ve diğer ziraat aletlerine olan gereksinimi de artmış ancak, devlet, köylünün bu gereksinimine cevap veremeyecek duruma gelmiştir. Çünkü, sermayeden yoksundur ve bundan dolayı sanayide gerekli yatırımları yapamamaktadır. Bu da köy ile şehir ekonomisi arasındaki dengenin her geçen gün köy ekonomisi lehine bozulmasına yol açmaktadır. Ayrıca Sovyetler Birliği diğer Avrupa ülkelerine oranla sanayide çok geri kalmış ve ithalatı ihracatından fazla duruma gelmiştir ki, bu durum bütçe açığına, dolayısıyla da dış borçlanmaya sebep olmaktadır.¹³ Bu durum itibarıyla Moskova'nın acilen sanayileşmeye ağırlık vermesi ve düştüğü ekonomik krizden kurtulması gerekmektedir.

Aralık 1925'te 14. Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmasında Stalin, Sovyetler Birliği'ni kapitalist ülkelerden iktisaden bağımsız bir sanayi ülkesine dönüştürme sorunu üzerinde durmuştur. Sovyetler Birliği'nin (SSCB) o dönem itibarıyla toplam üretiminin üçte ikisini tarım ürünleriyle karşılarken, kalan üçte birlik kısmın sanayiden temin edildiğini belirten Stalin, bu durumun değiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Stalin, aynı kongrede, RKPb'nin genel çizgisinin temelini SSCB'nin bir tarım ülkesinden, ihtiyaç duyduğu makineleri kendi çabalarıyla üretebilecek durumda olan bir sanayi ülkesine dönüştürmek olması gerektiğini ilan etmiştir.

¹³ İsmayılov, Hasanov, Qaffarov, *age.*, s. 146-147.

Böylece ülkenin sanayileşmesiyle ülkenin iktisadi bağımsızlığı güvence altına alınabilecek, savunma gücü artırılacak ve SSCB'de sosyalizmin zaferi için gerekli koşullar hazırlanabilecektir.¹⁴

Bu maksatla Azerbaycan SSC'de sanayileşme için özel bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon 1926-1930 yılları için beş yıllık bir kalkınma planı hazırlamıştır. Buna göre ülke genelinde birçok sanayi kuruluşu, sulama kanalları, elektrik santralleri, yeni petrol kuyuları arama ve faaliyete geçirme çalışmalarına başlanmıştır. Şüphesiz bütün bu yatırımlar için büyük sermayelere gereksinim duyulmaktadır. Komünist yönetim bu soruna çare olarak zengin Azerbaycan köylüsünün birikimlerini sanayie aktarma yolunu seçmiş ve bunun için de NEP'ten vazgeçip ekonomide askeri komünizm devrindeki baskılı yönetimi yeniden tatbik etmeye başlamış, kısacası kolektifleştirme işine geri dönmüştür.¹⁵ Bununla ilişkili olarak öncelikle, Azerbaycan'daki *kolçamak*ların imhasına karar verilmiştir.¹⁶ Bu karar RKPb'nin 15. Kongresi'nde alınmıştır. Sözü geçen karar doğrultusunda hareket eden Sovyet hükümeti, NEP devrinde zenginleşen Azeri Türk köylüsünün erzakını, köylüden silah gücüyle toplamaya, toprak sahibi köylülerin toprak, hayvan ve emlakını zapt edip devletleştirerek kolhozlara aktarmaya başlamıştır.¹⁷ Erzak vermeyi reddeden ya da hayvanlarının ve arazisinin zapt edilerek kolhozlara devredilmesine karşı çıkan köylüler sürgüne gönderilme, kurşuna dizilme veya siyasi haklarından mahrum edilme gibi cezalara çarptırılmıştır. Komünist yönetim bu maksatla Azeri köylülerinin kolhozlara girmelerini sağlamak için baskılarda bulunmuştur. Yine bu amaçla, 1928 senesinden itibaren *kolçamak*lardan genel vergilerin yanı sıra

¹⁴ J. V. Stalin-Eserler, s. 313.

¹⁵ İsmayilov, Hasanov, Qaffarov, *age.*, s. 149-151.

¹⁶ M. E. Resulzade, "Kafkas Birliği Şiari Altında", *Odlu Yurt*, C. II, S. 20, Eylül 1930, s. 332-333.

¹⁷ "Kooperatif ve Kolhoz", *Azeri Türk*, S. 11, Temmuz 1928, s. 13.

bir de 'münferit vergi' denilen özel vergiler alınmaya başlanmıştır. Kendinden başka tek bir kişi çalıştıran ve mahsulatı gereksiniminden biraz fazla olan köylüler de *kolçamak* sayılarak bu münferit vergiye tabi tutulmuşlardır.¹⁸ Çok yüksek meblağlar tutan vergileri ödemekte geciken köylülerin eşyalarına el konularak müzayede usulüyle satışa çıkarılmış ve bu suretle elde edilen gelir, köylünün vergi borcuna sayılmıştır.¹⁹

Bu tür baskılara maruz kalan Azeri Türk köylüsü için kolhozlar tek açık kapı olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak tüm bu baskılı uygulamalara rağmen Sovyet yetkilileri kolektifleştirme sistemini Azerbaycan genelinde yaygınlaştırma işinde pek de başarılı olamamışlardır. Köylü, ne kadar baskıya maruz kalsa da kolhozlara girmeye razı olmamakta, erzak toplamak için köylerine gelen Bolşevik memurlara karşı yoğun direniş göstermektedir.

Köylüler, emlakını devletleştirip kolhozlara, erzaklarını ise kooperatifler vasıtasıyla Rusya'ya sevk etmek isteyen Sovyet hükümetine karşı tepkisini erzak vermekte direnerek, erzaklarını ve hayvanlarını yok pahasına vermektense hiç vermemeyi tercih edip tamamını yakmak ya da kesip yok etmek suretiyle ortaya koymaktadır.²⁰

Bütün bunların neticesi olarak Sovyet hükümeti, halktan toplamayı planladığı erzakın yarısından daha azını ancak tedarik edebilmiştir. Bu durum Azerbaycan ve Rusya'da buğday ve un kıtlığından dolayı açlık ve pahalılığa yol açmıştır. Bakü'de kadın ve çocuklar şehirlerdeki kooperatifler ve fırınlar önünde ekmek alabilmek için uzun kuyruklar oluşturmaktadır.²¹ Bakü'nün yanı sıra Gence, Şeki, Salyan ve Lenkeran gibi Azerbaycan'ın diğer şehirlerinde de un yokluğundan dolayı halk ekmek bulmakta zor-

¹⁸ "Münferid Vergi", *Azeri Türk*, S. 19, Kasım 1928, s. 13.

¹⁹ "Lenkeran,'da Vaziyet", *Azeri Türk*, S. 10, Haziran 1928, s. 14-15.

²⁰ "Rusya'da Son Vaziyet", *Bildiriş*, S. 11, 16 Ekim 1930, s. 1.

²¹ "Azerbaycan'da Açlık", *Azeri Türk*, S. 2, Şubat 1928, s. 14.

lanır olmuştur.²² Şehirlerde ve işçi bölgelerinde ekmek ve erzak alabilmek için karne usulü tatbik edilmeye başlanmıştır.²³

Sovyet yetkililerinin, 1928 senesinin sonlarında toplanan ikinci kurultayda dile getirdiğine göre, gerek erzak toplanması işinde gerekse de köylülerin arazi ve hayvanlarının kolhozlara aktarılması işinde başarısızlığa uğranıyor olmasının nedeni, *kolçamak*ların direnişi ve diğer köylüleri de direnişe sevk ediyor olmalarıdır. Kurultaya katılan delegelere göre, *kolçamak*lar kolektif ziraatta çalışan ve kolhozlara dahil olan köylüleri tehdit ederek tahsis edilmiş toprak üzerinde işlerine engel olmaktadır. Ayrıca *kolçamak*lar ve orta halli köylüler ziraat için en verimli toprakları ellerinde tutmaktadır. Kolektif ziraat sisteminin başarısızlığa uğramasının başka bir nedeni de, kolektif ziraatı temin etmekle yükümlü bulunan ziraat bankalarının, tohum veren kurumların, makine ve traktör şirketlerinin zengin ve milliyetçi zümrelerin elinde bulunuyor olmasıdır. Bu kurumları elinde tutan milliyetçi kesim, kolektif ziraat müesseselerinin gereksinimlerinin teminine mani olmaktadır.²⁴

Sovyet yetkililere göre köy, nahiye, kaza ve şehir sovyetleri gibi siyasi kurumlar da milliyetçi Müsavatçı zümrelerin siyasi görüş ve fikirlerini benimseyen bu burjuva sınıfın elindedir. Yine bu zümre, Azerbaycan genelinde gerek köylü gerekse işçi ve aydın kesim arasında, hatta komünistler arasında Azerbaycan üzerindeki Rus hakimiyetine ve istismarına son verilmesi ve Azerbaycan istiklalinin kazanılması yolunda gizli olarak propaganda faaliyetlerini yürüten ve yaptıkları propaganda neticesinde halk arasında RKPb'ye karşı bir husumetin oluşmasını başaran Müsavatçılara, milliyetçi ve ihtilal karşıtı aydın zümrelere maddi ve manevi yardımda bulunmaktadır.²⁵

²² "Gence'de", *Azeri Türk*, S. 2, Şubat 1928, s. 14.

²³ "Bakü'de Vaziyet", *Azeri Türk*, S. 15, Eylül 1928, s. 15.

²⁴ "Kolektif Ziraat Ne Halde?", *Azeri Türk*, S. 19, Kasım 1928, s. 13-14.

²⁵ Daş Demir, "Azerbaycan Mektupları: Sovyet Seçkileri", *Odlu Yurt*, C. I, S. 1, Mart 1929, s. 25.

NEP devrinde zenginleşen ve zenginleştikçe de daha fazla siyasi etkinlik kazanan Azeri Türk köylüsünün siyasi kurumlarla, devlet kurum ve kuruluşlarını zapta başlaması Sovyet hükümetini bazı tedbirler almaya zorlamıştır. 1928'de yapılacak olan seçimlerin bir yıl ileriye ertelenmesi kararı, alınan bu tedbirlerdendir.²⁶ Yine bu tutumla alakalı olarak Sovyet hükümeti *kolçamakların* imhasına karar vermiştir. Ayrıca, *kolçamakları* örgütleyerek, kolektifleştirme hareketini baltalamak, erzak toplama işinin başarısızlığa uğramasına neden olmak, beş yıllık kalkınma planının aksamasına yol açmak, halk arasında hükümeti devirmeye yönelik bir ihtilal olacağı söylentilerini yayarak halkı telaşa sevk etmekle itham ettikleri Müsavatçı milliyetçi kimselerin tespit edilerek, köy, kaza ve şehir sovyetleriyle, medeni, ilmî, edebî alanlarla sağlık ve ekonomi alanlarına ait devlet kurum ve kuruluşlarından ihracına başlamıştır.²⁷

1927 ve 1928 yıllarında çok sayıdaki idam ve sürgün olayı, bilhassa milliyetçi- Müsavatçı aydın kesim arasında meydana gelmiştir. Öyle ki, Sovyet hükümeti, bir gün içerisinde, ülke genelinde yaklaşık 2.000 kişiyi tutuklamıştır. Çeka tarafından bir gün içerisinde yürütülen çalışma neticesinde; Şeki, Karabağ, Gence, Zengezur, Salyan gibi Azerbaycan'ın farklı şehir ve bölgelerinde, aralarında Müsavat Partisi mensuplarının, milliyetçi zümreye mensup aydınların ve yine bu zümreye mensup gençlerin, eski beyler, büyük toprak sahipleri ve han soyundan gelen asilzadelerin bulunduğu çok sayıda Azeri Türkü toplanarak Sibiry'a'nın Yakutistan bölgesine, Ural'a ve Rusya'nın merkezi şehirlerine sürülmüştür.²⁸ Stalin, Müsavatçıların kışkırtmaları

²⁶ Mirza Bala Mehmedzade, "Azerbaycan Köylüsü", s. 6.

²⁷ Mirza Bala Mehmedzade, "Azerbaycan Tarihi Hareketinde: Müsavatçılar ve Komünistler", *Odlu Yurt*, C. I, S. 2, Nisan 1929, s. 53-54.

²⁸ Daş Demir, "Rusların İmha Siyaseti: Bugünkü Vaziyet", *Azeri Türk*, S. 17, Ekim 1928, s. 6.

ve burjuva sınıfının desteğiyle halkın, hükümet aleyhine ciddi olarak mücadeleye girişeceklerinden çekinmiştir.

Stalin ve diğer Sovyet yöneticiler yalnızca Azerbaycan'daki Müsavatçıların değil, muhaceretteki Müsavatçıların da etkisiz hâle getirilmesi için uğraş vermiştir. Bu maksatla, Türkiye Cumhuriyeti hükümetine sıkça, Sovyetler Birliği hükümeti aleyhine açık faaliyet gösteren Azerbaycan siyasi muhaceretini daha fazla himaye etmemeleri için başvuruda bulunmuşlardır. Ayrıca, Çeka'ya mensup gizli ajanları Azerbaycan siyasi muhacereti arasına göndererek, muhaceret arasına fitne sokarak anlaşmazlık çıkarmak ve buradaki teşkilatlanmayı içerden çökertmek ya da en azından zayıflatmak yoluna da gitmişlerdir. Ancak *Yeni Kafkasya*'nın ve ardından da aynı ruhla Bolşevik aleyhtarları yayınlarına devam eden *Azeri Türk ve Odlu Yurt* dergilerinin yayımlarına bir türlü engel olamadıkları gibi, bu yayınların gizli surette Azerbaycan'a sokulmasına ve köylü ve işçiler arasında dağıtılmasına da engel olamamışlardır.²⁹

Beş yıllık planın başarısızlığa uğramasının faturasını RKPb'ye muhalif fraksiyonlara ve RKPb'nin çalışmalarını baltalamakla itham ettiği milliyetçilere kesen Stalin: "Köylerde sosyalizm yaratılamazsa, çoğunluğu köylü olan ülkede gittikçe kuvvetlenen burjuva ve kapitalizm unsurları hakim olacaktır. Bu durumda, kapitalizm karşısında diz çökmekten başka çaremiz kalmayacaktır"³⁰ diyerek, Müsavatçı olmakla itham ettiği yüzlerce Azeri Türkü arasında bir temizlik hareketi yürütmüş, aynı temizlik hareketini RKPb'nin bizzat kendi içinde de gerçekleştirerek partiyi milliyetçi ve serbest ekonomi taraftarlarından temizlemiştir.³¹ Bu

²⁹ Aygün Haşimova, *XX. Asrın Birinci Yarısında Azerbaycan Muhacereti*, Bakü, Bilik Neşriyatı, 1992, s. 136.

³⁰ "İktisadi Aksi İhtilal", *Odlu Yurt*, C. II, S. 14, 27 Nisan 1930, s. 57.

³¹ Daş Demir, "Azerbaycan Mektupları: Sovyet Seçkileri", *Odlu Yurt*, C. I, S. 1, Mart 1929, s. 26.

şekilde RKPb'nin sarsılan imajını kurtarmayı, dolayısıyla da RKPb'nin yönetiminde kalmak için önüne çıkabilecek tehlikeleri ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.

Hükümetin Geri Adımı

Stalin uygulamakta olduğu katı rejime rağmen, köylü üzerinde istediği otoriteyi sağlayamamıştır. Gerçekleştirilen tüm tutuklama, sürgün gibi tedbirlere rağmen erzak toplama işinde istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Üstelik parti içindeki muhalif seslerin de ardi arkası kesilmemektedir.

Ülkedeki kargaşadan ve ekonomi sahasındaki başarısızlıktan Stalin'i sorumlu tutan Rikov, Kalinin ve Petrovski'den ibaret 'İvanoviçler grubu' muhalefeti, 4-12 Temmuz 1928'de toplanan RKPb Merkez Komite toplantısında NEP sisteminin kaldırılmasına itiraz etmiş, bu suretle Troçki ve Zinovyev muhalefetine yatıştırılmamasından sonra Stalin bu sefer NEP şartlarının muhafazasını savunan bir başka muhalefetle karşılaşmıştır. Tüm bu şartlar içerisinde RKPb yetkilileri, erzak bühranının yaşandığı Sovyetler Birliği dahilindeki halkın ve muhalefetin daha fazla tepkisine maruz kalmamak ve erzak meselesini halletmek düşüncesiyle köylü karşısında kapitülasyona gitme kararı alarak NEP sisteminin muhafazasına, zirai ürünlerin artırılması için köylüye gerekli kolaylığın gösterilmesi, evlerden zorla erzak alımına son verilmesi, ürün fiyatlarının köylünün istediği seviyeye çıkarılmasına dair kararlar almış,³² ferdi ziraatın ve özel mülkiyetin devamına karar vermek suretiyle köylü karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Ayrıca, Rusya'nın sanayi bakımından diğer Batılı ülkelere oranla çağın gerisinde kalmış olması ve buna bağlı olarak ithalatının ihracatından fazla olması, bu sebeple verdiği bütçe açıkları ve Batılı ülkelere olan yüklü borçları da bu kararın alınmasında etkili olmuştur. Çarlık Rusyası devrinden kalan yüklü borçlarla

³² "Yine Ric'at Başladı", *Azeri Türk*, S. 13, Ağustos 1928, s. 15.

gözünü dünyaya açan Sovyet Rusya, bu borçların artmasıyla her geçen gün daha kötü bir duruma düşmüştür.

Borçlarından ötürü alacaklıları, Londra'da kurulan ve 'Rusya Alacaklıları Beynelmîlel Komitesi' adıyla faaliyet gösteren kuruluş aracılığıyla, borçlarını ödemesi yönünde Sovyet Rusya hükûmetine sürekli baskı yapmaktadır. Avrupa ülkelerinden birçoğunun Rusya'dan alacağı vardır. Bu dönemde Rusya'nın yalnız İngiltere'ye 14 milyar, Fransa'ya 4 milyar altın borcu vardır. Üstelik Rusya'dan alacakları olan yalnız hükûmetler değildir. Avrupa'nın mühim birçok bankaları ve diğer bazı iktisadi kuruluşları, hatta özel şahıslar Rusya'nın alacaklıları arasındadır.³³ Moskova o denli nakit sıkıntısı çekmektedir ki, düştüğü borç batağından kurtulmak için millî müzelerdeki mücevherat ve kıymetli antika eserlerini dahi Berlin'deki Lepke ticarethanesi aracılığıyla sattırarak hâle gelmiş durumdadır.³⁴

Borçlarından ötürü Avrupa ülkelerinden daha fazla kredi alamayan Sovyet Rusya, beş yıllık kalkınma planıyla (SSCB genelinde uygulanması kabul edilen beş yıllık plan [1928-1933]) ekonomik durumunu düzeltmeyi amaçlamakta, sanayileşme yoluyla kendi gereksinimi olan tüm ürünleri, kendi kuracağı fabrikalarda üreterek dış alımın önüne geçmeyi dolayısıyla da bütçe açığına bir son vermeyi planlamaktadır. Bu yüzden Sovyet Rusya, hakimiyeti altında bulundurduğu ve özellikle hammadde deposu niteliğindeki, tabii kaynak bakımından zengin ülkeler üzerinde baskılı bir politika uygulamaktadır.

Sovyet hükûmeti bu ekonomik krizden kurtulabilmek için her yolu denemektedir. Bir gün askerî komünizm sistemini uygularken diğer gün NEP'e geçiş yapmakta, ertesi gün kolektifleştirme sistemini uygulamaya koymakta, ancak bir diğer gün ko-

³³ Mustafa (Mustafa Vekilli), "İktisadi Abluka Alında", *Azeri Türk*, S. 20, 15 Kasım 1928, s. 4.

³⁴ Mustafa (Mustafa Vekilli), *age.*, s. 6.

lektifleştirme sisteminden geri adım atıp yeniden NEP'e geri dönmekte, diğer gün ise yeniden kolektifleştirme sistemini uygulamaya koymaktadır. Uygulanan ekonomi politikalarının her birinin başarısızlığa uğraması ve ekonomi sahasında görülen bu istikrarsız durum ülkede genel bir memnuniyetsizliğe neden olmuştur. Özellikle halka zorla benimsetilmeye çalışılan kolektifleştirme sistemi büyük tepkiyle karşılanmıştır.

Köylülerin erzak toplanması sırasında çıkardıkları zorluklar, erzak ambarlarını ateşe vermek ve tarlaları ekmemek şeklindeki tepkileri, işçilerin düşük maaş ve kötü çalışma koşullarını protesto maksadıyla işi yavaşlatma eylemleri,³⁵ Sovyet ekonomisini iyice sarsmıştır. Sovyetler Birliği'nin genelinde ve bu arada Azerbaycan'da açlık baş göstermiş, aynı zamanda Sovyet Rusya hükümeti sanayide kullanmayı düşündüğü gerekli parayı da tedarik edememiştir.

Bu zor durum karşısında hükümet umutlarını yabancı sermayeye bağlamıştır. Böylece 24 Temmuz 1928 yılında 'Rusya Komiserler Şurası', yabancı sermayeyi Rusya sanayiye çekebilme için yabancı sermayedarlara imtiyaz verilmesiyle ilgili bir karar almıştır. Komiserler Şurasının kabul ettiği bu karara göre petrol, diğer madenler, odun-kömür sanayi, elektrik inşaatı, pamukçuluk vb. sahalarında faaliyet göstermeyi düşünen yabancı sermayedarlara gümrük, vergi, dışarıdan eleman ve hammadde ya da yarı hammadde getirilmesi ve üretimin bir kısmının Sovyetler Birliği sınırlarından dışarıya çıkarılması gibi birçok konuda yardımlar sağlanacaktır.³⁶

Ancak verilen bu imtiyazlara rağmen, Avrupalı sermayedarlar Sovyet Rusya'ya yatırım yapmaktan çekinmektedir. Çünkü, Sovyet Rusya'nın gerek siyasi gerekse ekonomik açıdan güvenilirliğinden emin değillerdir. Azerbaycan muhaceret basınının, yi-

³⁵ "Rusya'da Son Vaziyet", *Bildiriş*, S. 11, 16 Ekim 1930, s. 1.

³⁶ "Komiserler Şurasının Mühim Bir Kararı: Ecnebilere İmtiyaz Meselesi", *Azeri Türk*, S. 17, Ekim 1928, s. 13- 14.

ne Azerbaycan milli hareketinin ve siyasi muhaceretinin önemli isimlerinden olan Mirza Bala Mehmedzade vasıtasıyla Avrupa basınından yaptığı alıntılarda, Alman basını tarafından Rusya 'deliler evi' ve 'deliler saltanatı' olarak tanımlanırken, Rusya'nın güvenilir bir kreditor olmadığı, bu ülkeye para yatırıldığı takdirde paranın kaybolma riskinin çok yüksek olduğu, Rusya'nın iflas etmiş bir devlet olduğu ve Rusya ile ekonomik ilişkide bulunmanın akılsızlıktan başka bir şey olmayacağı belirtilmektedir. Fransız basınında ise, Bolşeviklerin Rusya'da oluşturdukları idare şeklinin 'hapis ve sürgün'den ibaret olduğu vurgulanmaktadır.³⁷

Stalin, bu düşüncede olan yatırımcıları SSCB'ye çekememiştir. Ancak ne şekilde olursa olsun sanayileşmeyi tamamlamanın bir zorunluluk olduğunun bilincindedir. Özellikle de ağır sanayi için ülke genelinde güçlü surette kurulması şarttır. Bunun için de acilen sermayeye gereksinim vardır. Bu sermayenin büyük oranda karşılanması ise dörtte üçünün tarımla meşgul olduğu bir ülkede ancak bu sektörden temin edilebilecektir. Ayrıca, verilen nispi rahatlığa karşın erzak toplama işinde istenilen oranlara yine ulaşamamıştır. Köylerden kentlere olan tahıl sevkiyatı son derece azalmıştır. Bu durumun biraz daha devam etmesi Kızıl Ordu'nun ve kentlerin kronik bir açlık durumuyla karşı karşıya kalmasına yol açabilecektir.³⁸ Tahıl üretimindeki bu krizi ister istemez hayvancılıktaki bir kriz izleyecektir. Bu durumdan kurtulmanın tek yolu, traktör ve diğer tarım makineleriyle çalışacak ve pazarlanabilir tarım fazlasında birkaç misli artışa yol açacak olan bir sistem kurmaktır. Ülkenin önünde iki yol vardır. Birinci yol, büyük ölçekli kapitalist üretime geçilmesi, yani *kolçamakların* desteklenerek, güçlenmeleri sağlamayı gerektirmekteydi ki, bu durum sosyalizmin kırdaki yenilmesi ve

³⁷ Mirza Bala Mehmedzade, "Avrupa Nazarında Rusya", *Azeri Türk*, S. 6, Nisan 1928, s. 3.

³⁸ J. V. Stalin-Eserler, s. 326.

işçi sınıfı ile köylü arasındaki ittifakın sonu anlamına geliyordu, ikinci yol ise küçük köylü çiftlikleri büyük sosyalist çiftliklerde, yani kolektif çiftliklerde birleştirmektir. Stalin ikinci yolu seçmiştir.³⁹ O, zengin Azeri köylüsünün mal ve emlakının müsadere edilmesi yoluyla elde edilecek gelirle sanayileşme yolunda ciddi adımlar atabileceğini ve yine bu yolla zenginleşen ve güçlenen Azeri Türk köylüsünün önünü alabileceğini ve milliyetçilik fikirlerini engelleyebileceğini düşünmüştür.

Temmuz 1928'de, Ivanoviçler grubunun yoğun muhalefetine rağmen köylüye karşı vermiş olduğu kapitülasyonları kaldırarak tekrar kolektifleştirme siyasetine geri dönme kararı almış, 'Kolektifleştirme Hızı ve Kolektif Çiftliklerin Gelişmesine Yardımcı Olmak için Devletin Alacağı Tedbirler Üzerine' 5 Ocak 1930'da alınan tarihî kararlarla kolektifleştirmeye kesin geçiş yapılmıştır.⁴⁰

Yeniden Kolektifleştirmeye Geri Dönülmesi ve Kolektifleştirme Sistemine Karşı Köylü Direnişi

Sovyet hükümeti bundan sonra kolektifleştirme çalışmalarına hız vermiş, sistemi zorla benimsetmeye çalışmıştır. Halbuki Sovyet hükümeti, 1929 yılına kadar *kolçamak*ları kısıtlama politikası izlemiştir. *kolçamak*lara yüksek vergiler koymuş, tahılları sabit fiyatla devlete satmasını talep etmiş, toprak kiralama yasasıyla *kolçamak*ların kullanabileceği toprağı belli bir miktarla sınırlamış, ücretli emek kullanımına ilişkin yasayla ise çiftliklerin büyüklüğünü sınırlamıştır. Bu kısıtlamaların baskısına dayanamayan bir kısım *kolçamak* yıkıma uğramıştır. Ancak yine de bu, *kolçamak*ları tasfiye değil, kısıtlama politikasıydı. Sovyetler bu kısıtlama politikasını uygulamak zorundaydılar, çünkü bu dönemde hâla, kolektif çiftlikler *kolçamak*ların üretim kapasitesine yetişememiştir.

³⁹ J. V. Stalin-Eserler, s. 327.

⁴⁰ J. V. Stalin-Eserler, s. 349.

Ciddi bir açlığın önüne geçilmesi için belirli bir zamana kadar beklemek mecburiydi. Ancak 1929 yılının sonuna doğru, Sovyet iktidarı kolektif çiftliklerin gelişmesine bağlı olarak ani bir değişiklik yapmış ve bu politikayı terk etmiştir. Sınıf olarak *kolçamak*ları tasfiye etme, yok etme politikasına geçmiştir. Toprak kiralama ve ücretli emek üzerine yasaları kaldırarak, *kolçamak*ları hem topraktan hem de ücretli işçiden yoksun bırakmıştır. *kolçamak*ları mülksüzleştirme yasağını kaldırarak köylülerin, *kolçamak*ların hayvanlarına, makinelerine ve diğer çiftlik mallarına kolektif çiftlikler yararına el koymalarına izin vermiştir.⁴¹ Alınan bu radikal karar sonrası, olaylar tıpkı 1920 yılındaki gibi seyretmiştir.

Çekistler, *kolçamak* köylülerin evine ve ambarına zorla girerek, 'Erzak İstihzarı Komitesi'nin fert başına tayin ettiği asgari miktarın dışındaki erzakı değerinden çok az bir fiyatla toplayıp, el koymaya başlamıştır. *kolçamak*ların emlak ve arazisine, ziraat araç gereçlerine ve hayvanlarına zorla el konulup, bunlar bedelsiz olarak kolhozlara aktarılmıştır. Erzak vermeyi reddeden veya kolhozlara katılmaya direnenler hiç tereddüt edilmeksizin ya kurşuna dizilmiş ya da sürgün edilmiştir.⁴²

Azeri Türk dergisine göre: "Orta halli köylüler zenginleşmekten korkar olmuştur." Çünkü, Bolşevik yöneticilerin tüm tedbirlerine rağmen kolektif ziraat başarıyla uygulanamamaktadır. Özel mülkiyet prensibini benimsemiş Azeri Türk köylüsü, NEP'in yürürlükten kaldırılmasına, askerî komünizm devri uygulamalarının yeniden tatbik edilmeye başlanmasına yoğun tepki göstermektedir. Bu tepkinin sonucu, şehirlerde açlık hat safhaya ulaşmıştır. Özellikle Azerbaycan'ın büyük şehirlerinde durum oldukça vahimdir. 'Kolçamakları Tazyik' başlığıyla verilen haberde, şehirlerde kooperatiflerin önündeki saatler süren ekme kuyrukları önlenemeyince komünistlerin bu sefer de orta

⁴¹ J. V. Stalin-Eserler, s. 348.

⁴² "Kooperatif ve Kolhoz", Azeri Türk, S. 11, Temmuz 1928, s. 13.

halli köylülerin ev ve ambarlarını polis ve ordu gücüyle yağmaya başladığı bildirilmekte olup, köylülerin komünistleri evlerinden ve ailelerinden uzak tutabilmek için sadece ailesini beslemeye yetecek kadar ekin ekmeye başladığı, rahat içinde yaşarken hükümetin aldığı keyfi kararlar bir anda avuçlarındakini Sovyetlere kapturan köylülerin kendilerine bırakılan kısıtlı erzakla ailelerinin karnını ancak doyurur hâle geldikleri belirtilmektedir.⁴³

Henüz Ekim İhtilali'nden önce, yani iktidara gelmeden önce Eylül 1920'de gerçekleşen II. Enternasyonal, I. Doğu Halkları Kurultayı'nın 6. oturumunda Bolşevikler, ürünlerinin büyük kısmı vergi olarak ellerinden alınan Azerbaycan köylüsünün içler acısı vaziyette, yarı aç yarı tok yaşamak zorunda bırakıldığına dikkat çekip, bu durumun düzeltilmesi gerektiğini ileri sürerken,⁴⁴ yine aynı Bolşevikler ki, onlar işçi ve köylülerin haklarını savunmak amacıyla iktidara gelmişlerdir, kapitalist sistemde sömürülen, ezilen sınıfı oluşturduğunu iddia ettikleri köylüleri, uygulamakta oldukları komünist sistemde, bu sefer kendileri sömürme yoluna gitmişler ve kuracakları Sovyetler Birliği ağır sanayisi için gerekli olan finansmanı, rahata kavuşturmaya söz verdikleri köylünün sırtından çıkarmaya kalkışmışlardır. Köylü, kapitalist sistemden çok daha içler acısı bir duruma düşmüş, ürününün büyük kısmını vergi olarak 'işçi-köylü devleti'(!)ne vermek suretiyle elinde kalan az miktarla yarı aç yarı tok yaşamaya mecbur edilmiştir.

Ancak, köylünün içine düştüğü zor duruma rağmen şehirlerde halk yine yokluk çekmektedir, ekmek kuyrukları alabildiğine uzundur. Çünkü, tüm sıkı tedbirlere rağmen halk kolektifleştirmeye karşı son derece kararlı bir direniş göstermekte, erzak toplanması işinde Sovyet memurlara zorluk çıkarmaktadır.

⁴³ "Kolçamakları Tazyik", *Azeri Türk*, S. 4, Mart 1928, s. 16.

⁴⁴ *Birinci Doğu Halkları Kurultayı Belgeleri*, hzl. Nurer Ugurlu, C. II, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 97-104.

M. B. Mehmedzade, *Bildiriş* gazetesinde 'Erzak neden verilmiyor?', başlığıyla kaleme aldığı bir makalesinde Azeri köylüsünün ziraat mahsulünü devlet kurumlarına değil, serbest fiyatla açık pazarda gizli surette tüccarlara satmaya devam ettiğini belirtmektedir. Mirza Bala, Sovyet Rusya ve Sovyet Azerbaycan gazetelerinin, bunun sebebini komünist teşkilatlarının hazır olmasına, tüccar ve ufak burjuva sınıfına karşı mücadelede sıkı davranılmamasına bağlamalarını hatalı bulmakta ve bizzat Sovyet resmî kaynaklarına göre, yalnız köylülerin değil kolektif ziraat kuruluşlarının dahi mahsullerini hükûmete vermediklerinin, onların bile açık pazara çıkarak serbest fiyatla satış yaptıklarının aşikâr olduğunu söylemektedir.

Mirza Bala'ya göre bunun nedeni, köylünün verdiği mahsule karşılık gereksinimi olan şeker, tuz, giyecek, ayakkabı vb. fabrika mamullerini hükûmetten temin edememesidir ki, bunu Sovyet gazeteleri de doğrulamaktadır. Mirza Bala'nın söz konusu makalesinde bildirdiği ve 29 Temmuz 1930 tarihli *Zarya Vostoka* gazetesini kaynak olarak gösterdiği rakamlara göre, kooperatif teşkilatı kazalara yalnız köylünün gereksiniminin % 40'ını karşılayabilecek fabrika ve sanayi ürününü sevk edebilmiştir. Halbuki köylü, hükûmetten aldığı parayla geriye kalan % 60 gereksiniminin ancak % 2-3'ünü karşılayabilmektedir ki, bu da yeterli olmamaktadır. Bu durumda köylü, gereksinim duyduğu malları kaçak olarak, açık pazarda bulma yoluna gitmektedir. Bunun için de paraya gereksinimi vardır. Dolayısıyla ürününün büyük bir kısmını saklayıp, açık pazarda satmak suretiyle gereksinimi olan parayı, dolayısıyla da fabrika mamullerini temin edebilmektedir. Sovyet hükûmetinin yetersizliği, uygulanan ekonomik sistemin başarısızlığı bu duruma sebep olmaktadır.⁴⁵

Köylü özel mülkiyet sisteminin geri gelmesini istemektedir. Sosyalizm siyasetinin kaldırılmasını, serbest ticaret imkânı sağlan-

⁴⁵ Mirza Bala Mehmedzade, "Erzak Neden Verilmiyor?", *Bildiriş*, S. 5, 4 Eylül 1930, s. 3.

masını istemektedir. Ancak, Sovyet hükûmeti bu taleplere kulak asmayıp, erzak toplama işine daha sıkı sarılmaları için ilgili bölgelerdeki yöneticilerine baskıda bulunmaktadır. Ancak, planları buna rağmen bekledikleri gibi yürümektedir. Kolhoz (kolektif ziraat teşkilatı) ve sovhozlara (devlet çiftliği) katılmayı reddeden Azeri Türkleri kadın, erkek, çocuk kolektifleştirme hareketine karşı direnmektedir. Erzak toplama işini kolaylaştıracağı düşüncesiyle kurulan kolхозlarda dahi köylülerin mahsullerini kısmen açık pazara çıkarıp sattığı, kısmen de imha ettiği görülmektedir.⁴⁶ 'Kaçaklık hareketi' yeniden canlanmış, kaçaklarla Sovyet görevliler arasında çatışmalar tüm Azerbaycan geneline yayılmıştır. Partizan grupları, Kızıl Ordu ve Çeka kuvvetlerine saldırılar düzenlemekte, hatta hapishanelere baskınlar düzenleyerek buralardaki mahkûmların serbest kalmalarını sağlamakta,⁴⁷ hayvanların nakline mani olmak için bazı yerlerde demiryollarını tahrip etmekte,⁴⁸ köylere erzak toplamaya gelen Sovyet memurlara saldırıp öldürmektedir.⁴⁹ Ülkede tam anlamıyla bir karmaşa hüküm sürmektedir.

Bu direniş üzerine, ekonomik yönden iyice sarsılan Rusya'da enflasyon hat safhaya ulaşmıştır. Sovyet yetkilileri, 1929 yılının sonu ile 1930 yılının ilk yarısı zarfında baskısını artırmış, görevliler ev ev dolaşarak köylünün birikimi olan az miktarlardaki maddeni paraları toplamaya dahi başlamıştır. Komünist yönetim bu şekilde ekonomik buhran ve enflasyondan kurtulabileceğini düşünmektedir. Ancak enflasyonun yükselmesine bir türlü engel olamamaktadır. Hükûmet sürekli banknot basmaktadır.⁵⁰ Kal-

⁴⁶ "Köylü Galip", *Bildiriş*, S. 6, 11 Eylül 1930, s. 1.

⁴⁷ "Azerbaycan'da Vaziyet: Partizan Grupları Faaliyete Devam Ediyor mu?", *Bildiriş*, S. 5, 4 Eylül 1930, s. 1.

⁴⁸ "Azerbaycan'da Vaziyet: Tevkifler Ve İdamlar Devam Ediyor", *Bildiriş*, S. 40, 7 Mayıs 1931, s. 1.

⁴⁹ "Muhtelif Haberler", *Bildiriş*, sayı 39, 30 Nisan 1931, s. 4.

⁵⁰ "GPU ve Enflasyon", *Bildiriş*, S. 5, 4 Eylül 1930, s. 1.

kınma ve beş yıllık plan uğruna köylü üzerinde uygulanan baskının yanı sıra şehirlerde işçi kesimi üzerinde de baskı artırılmıştır. Aç ve muhtaç işçi günde 10-12 saat çalışmaya zorlanmaktadır. Tüm bunlar zaten halk arasında prestiji sarsılan RKPb'nin daha da yıpranmasına, kamuoyunda itibarını kaybetmesine sebep olmakta, yalnızca köylerde değil, işçiler ve hatta parti mensupları arasında da güvenilirliğini yitirmesine yol açmaktadır.

Başarısız Yönetimden Stalin Sorumlu Tutuluyor

Sovyet Rusya hükümeti çok sıkıntılı günler geçirmektedir. Ülke ve bu arada Azerbaycan ekonomik, siyasi ve sosyal çalkantılarla sarsılmaktadır. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin devrik hükümet mensuplarının yurtdışına çıkmayı başaranları (Azerbaycan siyasi muhacereti), gizli yollarla Azerbaycan'a sokmayı başardıkları yayınlarla Azerbaycan'ın bağımsızlığını yeniden kazanmasıyla ilgili kamuoyunda bir fikir birliği oluşmasına çalıştıkları gibi aynı zamanda, ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyal durumu, Sovyet Rusya hükümetinin Azerbaycan'da ve Moskova hakimiyetindeki diğer ülkeler ve bunların halkları üzerinde uygulamakta olduğu ekonomik sömürüyü, haksız uygulamaları da Azerbaycan ve dünya kamuoyuna duyurarak Bolşevik yönetim aleyhinde bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadırlar. Azerbaycan'da kalan Müsavatçıların köylü ve işçiler arasında yürüttükleri yönetim aleyhtarı faaliyetleri de aynı amaç doğrultusunda durmaksızın devam etmektedir.

Stalin yönetimine muhaceret basınından geldiği kadar belki aynı yoğunluktaki tepki Sovyet basınından ve RKPb'nin kendi içinden de gelmektedir. Buharin-Rykov grubu, sanayileşmenin bu kadar hızlı gerçekleşmesinin gerekmediğini ve *kolçamaklara* bu denli yüklenmesinin doğru olmadığı fikrini savunmaktadır.

Sağ görüşü temsilen Nikolai Buharin, Stalin'in bu katı yönetimine karşı eleştiriyiyle yaklaşmaktadır. Buharin, kendisiyle gerçek-

leştiren ve RKPb'nin resmî yayını organı olan ve yönetiminden de kendisinin sorumlu olduğu *Pravda* gazetesinin 11 Haziran 1928 tarihli nüshasında yayımlanan bir söyleşide, bu diktatörce tutumundan ötürü Stalin'i 'Cengiz Han'a benzetirken, uyguladığı bu baskılı yönetimi eleştirmekte, endüstrileşme ve tarımda kolektifleştirme yolundaki kararların uygulama aşamasında polis rejiminin uygulanmasının hiç de adil olmadığını belirtmektedir. Buharin, Stalin'in ülkeyi kılığa, açlığa ve yıkıma sürüklediğini ifade ederek, sırf bu 'ahmakça ve cahilce' tutumundan ötürü halkın sosyalizme direniş gösterdiğini ifade etmektedir.⁵¹ Zinovyev, Kamanev, Troçki de bu görüşü desteklemektedir.

Stalin, köylü direnişinin ciddi boyutlara ulaşmasıyla erzak toplama işinde yaşanan başarısızlık ve buna bağlı olarak yaşanan diğer olumsuzluklar, kalkınma planının gerisinde kalınması dolayısıyla kolektifleştirme sistemine son verildiğini açıklamıştır. RKPb'nin 2 Nisan 1930 tarihli bir kararı ile, Azerbaycan KP MK'nın 14 Nisan 1930 tarihli onayıyla Azerbaycan'da kolektifleştirme işine geçici bir süreyle son verilmiştir. Kararda, Azerbaycan KP'nin Azerbaycan'da kolektifleştirme işlerinde kabaca hatalar işlediği, Azerbaycan köylünün özelliklerinin göz önünde bulundurulmadan, kolektifleştirmeye geçirilmeye çalışıldığının ve bu yapılırken de, çok aceleci ve aç gözlüce davranıldığının altı çizilerek, Moskova'nın kolektifleştirme ile ilgili almış olduğu kararı, Azerbaycan KP MK'nın haddinden fazla sıkı bir şekilde uyguladığı ve bu kadar aceleyle ve ağır bir şekilde gerçekleştirilen kolektifleştirmenin ters teptiği belirtilmiştir.⁵²

Azerbaycan Komünist Partisi Merkezî Komitesi genel sekreteri olan Ali Haydar Karayev de 1930 yılı Haziran ayının ortalarında yapılan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Komünist

⁵¹ Robert C. Tucker-Stephen F. Cohen, *The Great Purge Trial*, New York 1965, s. XVII.

⁵² "Azerbaycan Hayat ve Matbuatından", *Odlu Yurt*, C. II, S. 16, 28 Mayıs 1930, s. 158.

Partilerinin ortak kongresinde yaptığı konuşmasında, Azerbaycan köylerinde meydana gelen geniş katılımlı isyanların, köy Sovyetleri ve hatta Azerbaycan KP üyelerinin % 70'e varan oranının cahil ve hatta okuma yazması dahi olmayan, dolayısıyla da kitlelere komünizmi anlatmaktan yoksun kimselerden ibaret olmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Karayev'e göre, bu komünistler Azerbaycan köylerindeki mevcut sosyal yapıyı bilmediklerinden veya bilseler de bunu değerlendirme yeteneğinden yoksun olduklarından pek çok hatalar yapmıştır. Azerbaycan Türk köylüsünün zengini, orta hallisi ve yoksulu da dahil olmak üzere tümü isyan etmiştir. Çünkü 100-150 evden ibaret olan Azerbaycan'ın 'oymak', 'oba' ve 'Kent'leri (köyleri) geniş bir ailenin fertleri olup hep akrabadırlar. Dolayısıyla burada bir sınıf taksimatının yapılp bir sınıfın kendi akrabalarından diğer bir sınıfa imha ettirilmesi imkânsızdır. Bilakis böyle bir hareket karşısında hepsinin birleşmiş olması çok doğaldır. Köy Sovyetleri bu gibi ayrıntıları göz ardı ederek büyük bir hata yapmıştır.⁵³

Ancak, beş yıllık kalkınma planını zamanında tamamlamayı tek hedef edinen Stalin, bu kısa süreli geri çekilmenin hemen ardından kolektifleştirme işine kaldığı yerden devam etmiş, kısa bir süre sonra Sovyetler Birliği genelinde ve Azerbaycan'da çok daha sıkı bir rejim tatbik etmeye başlamıştır.

Köylünün kolektif çiftliklere dahil edilmesi işine hız verilmiş, halk arasında Çeka'nın baskısı artırılmış, milliyetçi ve ihtilal karşıtı olmakla itham edilen binlerce insan tutuklanmış, türlü işkencelere maruz kalmış, birçoğu da idam edilmiştir. Stalin, ülke genelinde, gerek köylü gerekse işçi arasında kendine muhalif kesimin ve hatta RKPb içindeki muhalefetin Müsavatçılar tarafından kışkırtıldığına inanmaktadır. Stalin'in, Azerbaycan'daki kurmayları da onunla aynı görüşü paylaşmaktadır. RKPb içinde de

⁵³ Mirza Bala Mehmedzade, "Azerbaycan'da Köylü Mukavemetinin Millî Karakteri", *Azerbaycan*, S. 284, Mart-Nisan 1992, s. 32.

temizlik işine girişilmiş, sağ ve sol cereyana mensup üyelerle milliyetçi unsurların tespit edilerek partiden ihraç edilmesi işine ivme kazandırılmıştır.⁵⁴ Stalin, kendine muhalif olan veya olmaya meyilli tüm sesleri susturmak için gerekli tedbirleri almıştır. Zinovyev, Troçki, Kamenev gibi isimler partililere 'anti-Sovyet bloku' olarak teşhir edildikten sonra RKPb'den ihraç edilmiş ve ardından da, MK'nin Kasım 1929 Plenumu'nun 'sabotajcı' olarak nitelediği Buharin MK Siyasi Bürosundan ihraç edilmiştir.⁵⁵

RKPb'nin emriyle, Azerbaycan KP başkanı Gikalo tarafından, Azerbaycan'da köylü isyanlarını bastırmakla görevli Çeka lideri Bagirov ile Azerbaycan KP merkezinde ve Bakü komitelerinde 'rehber' rolünü oynayan Alihanov, Goldbaum, Amas vb. komünist memurlar; Azerbaycan'da devam eden köylü isyanları, iktisadi cephedeki başarısızlık, RKPb içinde vücuda gelmiş gruplaşmalar ve bu grupların son kurultayda bariz bir hal alan çıkışları ile ilgili olarak yönetimde göstermiş oldukları başarısızlıkları, ta kendikleri Bolşevizm karşıtı tutuma bağlanarak görevlerinden azledilmiştir.⁵⁶ Ayrıca Azerbaycan'a 2.000 yeni Çeka memuru gönderilmiş, burada görevli Rus askerleri geri alınarak yeni Rus askerleri sevk olunmuş, Azerbaycan'ın mülki, ekonomik, tarımsal ve siyasi idaresi tamamen Moskova'ya bağlanmıştır.⁵⁷

Halk, komünist yönetimin uyguladığı sıkı takipten nefes alamaz hâle gelmiştir. Her an Çekanın kendi kapılarını çalmasından, aileden birini ya da tüm aileyi kim bilir hangi sebepten tutuklayıp, Sibiry'a'nın ya da Çekanın zindanlarına göndereceklerinden korkmaktadır. Nitekim Azerbaycan kazalarında yayılan

⁵⁴ Mirza Bala Mehmedzade, "Azerbaycan Hayat ve Matbuatından", *Odlu Yurt*, C. I, S. 6, Ağustos 1929, s. 235-236.

⁵⁵ J.V. Stalin-Eserler, s. 335.

⁵⁶ "Çürük Baş", *Bildiriş*, S. 7, 18 Eylül 1930, s. 1.

⁵⁷ "Azerbaycan'da Vaziyet: Bolşeviklerin Şiddeti", *Odlu Yurt*, C. II, S. 22, Kasım 1930, s. 401-402.

yeni bir söylenti dolaşmaya başlamıştır. Bu söylentiye göre, Sovyet hükümeti 'kendi zahmetiyle yaşamayan' din adamlarını, eski toprak sahiplerini, tüccar ve burjuvaları yeniden toplayarak aileleriyle beraber Sibiry'a sürecektir.⁵⁸ Azerbaycan bu gibi söylentilerle ve bu söylentilerin birçoğunun gerçeğe dönüşmesi sonucu ortaya çıkan sosyal krizlerle kavrulmaktadır.

Görüldüğü gibi Stalin, Azerbaycan'da kolektifleştirme sistemini yaygın kılmak için radikal yollara başvurmaktadır. Azeri Türk köylüsünün içine sürüklendiği koşullar son derece vahimdir. Ancak, yaşanmakta olan olumsuzluklara rağmen Stalin yönetimi beş yıllık planın ve bu plan dahilinde de tarımda kolektifleştirmenin gerçekleştirilmesini şart olarak düşünmektedir. 5 Ocak 1930'da kolektifleştirmeye kesin geçişle ilgili alınan kararda Azerbaycan'ın da dahilinde bulunduğu Transkafkasya bölgesinin kolektifleştirme işinin 1933 yılı sonunda tamamlanması esas alınmıştır ki,⁵⁹ Stalin, bunun ne pahasına olursa olsun, gerekirse zor kullanarak gerçekleştirilmesinden yana olmuştur. Nitekim Stalin'in, beş yıllık planı tam olarak uygulamadaki kararlı tutumu, uygulama safhasında köylü ve işçilerin büyük fedakarlığına mal olmuş, özellikle bu kesim arasında büyük bir sömürünün, acı ve yoksulluğun yaşanmasına sebebiyet vermiştir.⁶⁰

Özellikle 1930-1931 yıllarında Azerbaycan'daki zorla kolektifleştirme uygulaması Azeri Türk köylüsünü son derece kanlı bir mücadelenin içine sürüklemiştir. Olay, Azerbaycan siyasi muhaceretinin Paris'te yerleşmiş bulunan Azerbaycan Murahhas Heyeti aracılığıyla Milletler Cemiyetine intikal ettirilmiş, yine İstanbul merkezli gerçekleştirilen basın etkinlikleri vasıtasıyla da dünya kamuoyunun dikkatleri bu konu üzerine toplanabilmiştir. Yapılan yayınların yanı sıra, Milletler Cemiyete-

⁵⁸ "Bir Şayia", *Azeri Türk*, S. 17, Ekim 1928, s. 10-11.

⁵⁹ *J. V. Stalin-Eserler*, s. 350.

⁶⁰ Tucker-Cohen, *age.*, s. XVII.

tine gönderilen bir nota ile, Azerbaycan'da halkın maruz kaldığı takibat ve terör dile getirilmiş, kolektifleştirme sisteminin ülkede zorla benimsetilmeye çalışılması ve buna karşı gerçekleşen köylü direnişi ve bununla bağlantılı olarak komünist rejimin köylü üzerinde uyguladığı kanlı rejim tasvir edilmiştir.⁶¹

Stalin'in bu katı ve ısrarlı tutumu farklı kesimlerden eleştiri almıştır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, RKPb'nin kendi içinden bir ses olan Buharin, Stalin'i 'ahmak ve cahil' olarak nitelerken, muhaceret yayınlarında Stalin'in cinnet alametleri gösterdiği iddia edilmiş, konu dünya basınına da yansımış, bir kısım Batılı yayında Stalin'in akıl hastalığına tutulmuş olabileceği ihtimalleri üzerinde durulmuştur.

RKPb'nin bir numaralı adamının içinde bulunduğu sıkıntılı durum muhaceret basınında çarpıcı başlıklarla yer bulmuştur. *Bildiriş* gazetesinde 'Cinnet Alametleri' başlığıyla manşetten yayımlanan bir haberde,⁶² Sovyet hükümetinin 'Beş yılda Amerika'yı geride bırakmak' emeliyle daha fazla gelir elde etmenin yollarını ararken, işçiyi geceli gündüzlü aç ve çıplak olarak çalışmaya zorladığı, köylüyü direniş göstermeden mahsulünü hükümet görevlilerine teslim etmeye ikna etmek için halkı korkutmak maksadıyla örnek olması için, her köyde, her maddede, her fabrikada ikişer kişi öldürmeye karar vermiş olduğu ve bu kararı, Stalin'in yakın çalışma arkadaşı Kaganoviç vasıtasıyla tatbik başlatıldığı belirtilmektedir. Gazete ayrıca, Sovyet basınına kaynak göstererek verdiği malumatta, 5-10 lira gibi ufak miktarda para sakladığı gerekçesiyle bir bakkalın ve yol üstünde gizlice meyve satan bir köylünün halka ibret olması düşüncesiyle yol ortasında kurşuna dizilmiş olduklarını bildirmektedir. *Bildiriş* haberini şu cümlelerle bitirmektedir:

⁶¹ Mirza Bala Mehmedzade, "Azerbaycan'da Köylü Mukavemetinin Milli Karakteri", s. 34.

⁶² "Cinnet Alametleri", *Bildiriş*, S. 9, 2 Ekim 1930, s. 1

“Halbuki bu bakkal, sakladığı 5-10 lirayı Sovyet hükümetinin hazinesinden çalmamıştır, bu para kendi emeğinin birikimi olan çok küçük bir miktardır. Köylü ise yine kendi emeğinin karşılığı olan az miktardaki ürününü satmaktadır. Onların tek kabahati, özel mülkiyetin günah sayıldığı bir ülkede yaşamış olmalarıdır. Bu durum, kağıt paranın her dakika, her saniye değer kaybetmesinden, Sovyet ekonomisinin iflasından meydana gelmiştir. Sovyet rejiminin uyguladığı başarısız ekonomik sistemin doğal bir neticesi olan bugünkü iktisadi iflasın sebebini, ziraat sahasındaki buhran, sanayideki çöküş, işçi ve köylüdeki itaatsizlikte aramak gerekir ki, buna sebep de yine yönetimin kendisidir. 10 lira sakladığı için bir bakkalı öldürmek, 3-5 meyve sattığı için bir köylüyü yol kenarında kurşuna dizmek, bunun gibi gerekçelerle yüzlerce kişiyi katletmek, mahkemesiz kanlar akıtmak, kabile kabile insanları buzlu cehennemlere sürmek herhâlde cinnet alametinden başka bir şey olmasa gerekir. Sovyetlerin ve Azerbaycan'ın mukadderatı Stalin'in elindedir. Eğer Stalin'in akıl hastalığına tutulmuş olduğunu bildiren son haberler doğruysa, bu tüyleri ürperten son cinayetlerin hakikaten cinnet alameti olduğuna şüphe edilmemelidir.”

'Stalin Aklını Kaybetti' başlığıyla verilen ve *Bildiriş*'in, *Morning Post* isimli bir İngiliz gazetesini kaynak olarak kullanarak verdiği haberinde ise, Stalin'in son zamanlarda akıl hastalığı ile ilgili belirtiler göstermeye başlamış olduğu ve Stalin'e doktorlar tarafından tam istirahat verilmiş olduğu bildirilmekte ve ülkenin idaresinin Kganoviç ile Molotof'un eline kaldığı belirtilmektedir.⁶³

Stalin, beş yıllık planın üstesinden geldiği taktirde ekonominin düze çıkacağını düşünmüştür. Ülkede ağır sanayi başarıyla kurulduğu taktirde, SSCB'nin sanayi ürünlerindeki dışa bağımlılığı ortadan kalkacak, ülke genelinde kurulacak geniş ulaşım ve nakliye ağı sayesinde ekseriyeti merkezî Rusya'nın dışında kalan ve Rus olmayan halkların yaşamakta olduğu bölgelerden bedelsiz

⁶³ "Stalin Aklını Kaybetti", *Bildiriş*, S. 9, 2 Ekim 1930, s. 2

olarak sağlanacak zengin hammadde birikimleri merkezî Rusya'ya ve buradan da ihracat yoluyla yabancı ülkelere daha rahat aktarılabilir, gelişen ekonomi sayesinde borçlar hızla kapatılabilir ve bununla bağlantılı olarak bütçe açığı kapanacak, ağır sanayideki üretim sayesinde Kızıl Ordu'nun ihtiyacı olan askeri araç gereçler ve silahlar rahatlıkla ve istenilen miktarda üretilebilir, ülke ekonomisi düze çıkınca halkın morali yerine geleceği gibi RKPb'ye olan güveni de artacak, yine bu sayede SSCB dahilindeki Rus olmayan halklar arasında milliyetçilik fikirleri ve bağımsızlık taleplerinin önüne geçilebilir, böylece siyasi, ekonomik ve askeri alanda güçlenen SSCB ve dolayısıyla RKPb yerinden kuşku duymayacak, hatta SSCB dünyada sayılı güçlerden biri haline gelecektir. Beş yıllık kalkınma planının temelini, kolektifleştirme siyaseti oluşturmuştur. Çünkü planın amacı ülkede ağır sanayiyi kurmaktır ve bunun kurulmasında gerekli sermaye de büyük oranda kolektifleştirmeden temin edilecektir.

Stalin, amacını gerçekleştirmek yolunda hiçbir engel tanımamıştır. Karşısına çıkan tüm zorlukları ne yolla olursa olsun aşmaktan geri durmamıştır. Kolektifleştirme siyasetine karşı çıkan ve halkı bu sisteme direnişe davet eden Müsavatçı-milliyetçi zümreye savaş ilan ettiği gibi, RKPb sıralarında dahi kendine muhalif grupları olabildiğince çabuk ama en az tepki çekecek şekilde ve olabildiğince demokratik görünmeye çalışarak susturma yoluna gitmiştir. Yine bu sistemin başarıya ulaşmasında engel olarak gördüğü *kolçamak*ları da ortadan kaldırmak için gerekli tedbirleri almıştır.

Tüm bu tedbirlerin sonucunda 1933 yılında Birinci Beş Yıllık plan tamamlanmış ve bunun sonucunda sanayi üretimi Sovyetler Birliği genelinde ülkenin tüm üretiminin yüzde 70'lik oranına ulaşmış, sanayi alanında ülkedeki tüm kapitalist unsurlar tasfiye edilmiş, *kolçamak*ların sınıf olarak tasfiye edilmesiyle de tarım alanındaki tüm kapitalist unsurlar ortadan

STALIN VE TÜRK DÜNYASI

kaldırılmış ve sosyalist iktisat sistemi tarım alanında hakim güç hâline gelmiştir. Ancak bunun bedeli ağır olmuş, 1926-1939 tarihleri arası yaklaşık 20 milyon Sovyet vatandaşı, Stalin'in ısrarla uyguladığı tarımda kolektifleştirme siyasetinin sebep olduğu açlıktan ölmüştür. Bu sayıya, kolektifleştirme siyasetine karşı direndiklerinden dolayı gönderildikleri çalışma kamplarındaki kötü yaşam koşullarından ölenlerle kurşuna dizilenler de dahildir.⁶⁴

⁶⁴ Harriet Fast Scott-William F. Scott, *The Soviet Control Structure: Capabilities for Wartime Survival*, New York National Strategy Information Center, 1983, s. 4.